

երջանակութիւն չը որարգւելելն զատ շատ անգամ մեր հոգւոյ թշուառութեան եւս պատճառ կը դառնան, և որովհետեւ «Հոգին տառել է քան զմարմինն», այս պատճառաւ մեր հոգը աւելի մեր հոգւոյ համար պէտք է լինի: Իւրաքանչիւր մարդու երջանկութիւնը իւր պարտականտարութեան մէջ կը կայանայ, ուստի ասկէջ դուրս պէտք է երջանակութիւն փնտռել, պարզութիւնն ու չափաւորութիւնը պէտք է սիրելի լինին մեզ, տեսէք Սաղոմոն ինչպէս կը խօսի իւր աղօթից մէջ Աստուծոյ հետ, «Ո՛վ Տէր կ'ասէ զիս շատ մի մեծացնէր, որպէս զի չը լինի թէ մեծամտեալով զքեզ մտանամ, և շատ աղքատ ալ մի բնէր որ մեծ կարօտութեան մէջ իյնալով քեզի դէմ չը պրանջամ»: Վասն զի ինչպէս հարստութիւնը եթէ 'ի գործ գնելու եղանակը չը գիտցուի մարդոյ հոգւոյն կը փնտսէ, նայնպէս և շատ աղքատութիւնը՝ մարդը վերջին կարօտութեան մէջ ձգելով անիրաւութեան և մեղքի կ'առաջնորդէ. ուստի մարդիկ պարտին ժիր և գործունեայ ըլլալ, որ այն աստիճան աղքատութեան մէջ չ'իյնան և խոնարհին թշուառութեան, որովհետեւ «Աղքատութիւն զայր խոնարհեցուցանէ, ձեռք ժրաց մեծացուցանեն» կ'ասէ Սողոմոն Առաքելոյ մէջ, աշխատութիւնը նաև շատ մօլութիւններէ և անպատուութեան կը պահպանէ մարդը, ասոր ամեն որ փորձով կրնայ համալուել, երբ իւր գատարկութեամբ անցուցած կեանքը աշխատութեամբ անցուցած կենաց հետ բաղդառելու լինի: Մուլութեան փնտսելը շատ և ակն յայտնի է ամեն մարդու, «Այր գատարկակեաց՝ փետրալից բարձ է սատանայի», ասած է Իսահաաակէն: Վերջապէս մարդիկ իբրեւ ճշմարիտ մարդ երկրի վրայ կեն-

ցադաւարուելու և Աստուծոյ հաճելի լինելու համար պէտք են ճանաչել իրենց առ Աստուած, առ մարդկութիւն և առ անձն ունեցած պարտաւորութիւնները և այն պարտաւորութիւնները կատարելու համար պարտին աշխատիլ հնազանդելով՝ բնական, բնկերական և աստուածային օրինաց:

Ս. Գ. Շահանան:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՆՑ

(Շարունակութիւն և վերջ, տես թիւ 11.)

Խորայելի տաան պատգամը՝ Աստուած Սոլմոնի կ'ուտայ Սինայի գլուխ քարէ տախտակաց վրայ փորագրուած, որ պէտք էր Խորայելի սրտի վրայ քանդակուէր, այս օրէնքը ու պատուէր կամ պատգամ տաան հետ է ու բնութեան օրինաց համաձայն:

Ա. Կը պատուիրէ Աստուած, որ իրմէն զատ ուրիշ Աստուած չը կայ, ու ինքը օրեւ 'ի բոլոր սրտէ և 'ի մշտաց և յանձնէ առաջին պարտքերն իս է, զի անկէ զատ ուրիշ Աստուած չը կայ:

Բ. Կուսքեր ու չատուածներ չունենաս, կամ ինձմէ զատ ուրիշ առաջնորդ կամ մեծ չը ճանչնաս:

Գ. 'Իու արձաններ ու դրոշուած կուսքեր չ'ունենաս, որ և խցի կենդանեաց, թռչնոց, սողնոց գէմքով ու պատկերով:

Դ. Սնտի բաներու վրայ իմ անունը չը գնես, ու անոնցմէ քեզի Աստուածներ չը շինես:

Ե. Շարաթ օրը սուրբ պահելու ու գործէդ հանգիստ կենսալու ես:

Զ. Հարդ ու մայրդ պատուէ, որ բարի բլրայ քեզի :

Է. Սի չնար :

Ը. Սի գողանար :

Թ. Սի սուտ վրայեր ընկերիդ վրայ :

Ժ. Մեկերիդ տան, տարանքին և ամեն բանին պէտք չէ որ յանկանաս :

Այս տար Հրամայական և արգել ըստի որէնքը կամ պատգամը երկու որէնքով կը լեցուի, այն է զՆոտուած սիրել ՚ի բոլոր յանձնէ և ՚ի մտայ, ու ընկերը սիրել իւր անձի պէս :

Հրէայք այս տաան պատգամը և Մատուծոյ սրանցիւն անունը աղօթեւ լու ատեն ձախանուեն ու բաղկաց վերայ կը գնեն, որ պէտք էր սրտերնուն մէջ կրէին. այս ստահակ ու միշտ Հոգւոյն սրբոյ հակառակող ժողովուրդը իւր վերջին հրամեշտը իւր բարի Աբարդին ու խնամող Ահաբային տուաւ անոր անմեղ և անպարտ որդւոյ, Յիսուսի Քրիստոսի մահուամբ, զի այնքան կամակոր եղան, որ անոր անհուն հրաշից, անոր երկնային ձայնին չը լսեցին, ու անոր բարեաց փոխարէն խաչ տուին անոր, լեզու ու բաշտի արքուցին, որ լռէ ու չը խօսի : Սուտի աղջիկս, և ես այդ անպիտան աղջկն վրայ ու չեմ խօսիր, զի անանք իրր աւանդապահ մեղ պէտք եղածն մեզի տուին ու կորան, այն է ճշմարտին Մատուծոյ ծանօթութիւնը, որ ՚ի ձեռն առարկայ առ ինք ու կը վաշեկներ :

Սիրելի աղջիկս, երբ մեր նախածոր պատմութիւնը քեզի լրի, լայիր, խի հիմայ պիտի տանիմ գքեզ առ լուսոյ մայրն, որով պիտի ու բախանաս, այս լուսոյ մայր ըսելովս չը գիտես թէ լուսոյ սկիզբն անկէ է, այլ թէ մեր փրկութեան ըստ այն սիրուն աւրուելքէն երկեցաւ Օգարմանքով ե-

րեսս կը նայիս Հայկանուչս, ու կը աղծաս այս անարատ մայրը տեսնելու, ու ես կը ցանկամ որ պատկառանք մօտիկնաս անոր, որ շնորհօք զարգաւում է, ու մեծ անուն կը կրէ, և մեր յուսոյ մայրն է, կանանց սեռի միակ և միայնակ պարծանք. երկնային է այս, աղջիկս, քան թէ երկրային, զի անբիւծ է բոլորովին. սուտ գեղ և ունայն հաճութիւն չը կայ ասոր մօտ, համեմատութեան պակսի, հեղութեան ակն, խոհեմութեան խորհրդաւոր խորան, սիրոյ սուրբ Սինայն է նա, ուստի աղջիկս անոր վրայ նայած անենդ դիտցիր, որ նա երկնից հարսնէ և թաղուհի յաւիտենից ընտրեալ. մօտիկցիր այս մօր, որ անմեղաց բարեկամ է և մեղաւորաց վթառ ձեռնառւ. սիրող որբան սուրբ է, այս Սարիամայիքան վճիա կը տեսնես, ՚ի մեզս որքան թաղուած ես, այս Տիրուհին այնքան օրապիր կը տեսնես, ու բն մի փաւրիր անոր, ու խառն զանի սիրելու, յարգելու այնչափ, որչափ վրայ է աստուածամօր մը :

Այս մարդը կոչը մարդը ծնողաց զուակ էր Յովակիմայ և Մնայի, որոնք բղձակաթ ու խալիք զուակ մի կը խնդրէին, ծնաւ այն պատուական մայրն Մնա զպատուականն Սարիամանաւ այս կոչը մօր մը խնամոց տակ, ու խալի զուակ լինելու յանձնուեցաւ Մատուծոյ խնամոյ. այնքան գերազանց եղաւ հեղութեան, խոհեմութեան և սուրբ սիրոյ մէջ, որ երկնից Հայրը որոշեց, որ իւր Մանը անկէ մարմնով ծնի, այն Սիամինը, որ աշխարհիս փրկիչն է ու Մատուծոյ յաւիտենական որդին : Տես, սիրելի աղջիկս, տաան եւ չըս տարու էր, երբ Մատուծոյ հրեշտակ զմայրուն գեղով անոր կը մօտիկնայ Մատուծոյ հրամանին հաճութիւնը ա՜յս սրտէն

ու չլիժանց ընդունելու . տես հան-
ճարաւորն ինչ զգուշալիներհունկեր-
տիւ կը արտատրխանէ , հրեշտակը ու-
րախ լեր բերկրեալդ , տէր ընդ քեզ՝
կ'ըսէ , նա կը փախնայ որ չըլայ Լէւոյի
հարուածը կրէ , այն որ Լէւոյի ցաւ
պիտի բուժէր . երբ հրեշտակը կը պրն-
դէր մի երկնայի Սարիամ , զի գտեր
շնորհա առաջի Մտուծոյ , ահա յը-
զրացիս և ծնցիս որդի և կոչեացես զա-
նուն նորա Լամանուէլ . սուրբ կայսր
աւելի կը շփոթի , ու կը հարցնէ , թէ
ուսափ լինիցի ինձ այդ , զի զայր ոչ
գիտեմ , այս կատարեալ հարցման
կատարեալ պատասխան մը կ'առնէ
հրեշտակապետէն . Հոգին սուրբ եւ
կեայէ 'ի քեզ և զօրութիւն բարձրե-
լայն հովանի լիցի 'ի վերայ քս . զի որ 'ի
քէն ծնանելոցն է սուրբ է եւ որդի
Մտուծոյ կոչեցի . տես , Տիրուհին ,
անհամեմատ կայսր ինչպէս կ'որոշէ
« Լիզիցի ինձ բառ բանի քում : Աւ այս
հեղին բաղձանաց մէջ փրկութեան
սկզբնաբարդ զրուեցաւ :

Եւս անմեղ կայսր յղի գանուե-
ցաւ սուրբ Հոգիէն , այն է մարդկա-
յին որ և իցէ ախտէ ազատ , ու ան
ճառելի կերպով ծնաւ զիւր անդրա-
նիկն՝ Յիսուսը , Եւթիկէնէ միայրի մէջ ,
այս յեալին խեղճութեան մէջ կը ծնի
բարձրելոյն Մտուծոյ որդին . խան-
ձարուրի մէջ կը պատի ախեղերաց
օրէնք տուողը՝ ու մտուրի մէջ կը գը-
րուի երկնից փառաց տէրը , ու կեն-
դանիք կ'ունենայ իրեն քով սերտիւնից
վրայ բաղմաղը . ահա մեր փրկիչ ծնուն-
դը այսպէս էր սիրելի ազնիւս , մէկ ե-
ղսիան սիրտ մի կար իրեն մօտ , մէկ
սուրբ կաթ մի կար իրեն անունդ , որք
սուրբ ժպտով ու սուրբ կրթով կը
դիմեցնէին զայն՝ որուն ձեռքներ և իւր
կեանքը , կը սիրեն զայն , որն արդէն նո-
րա սրբութի յարգելով նորա որդի լի

ներու հաճած էր . սիրելի Հայկա-
նուշ , երբ մուծ այր մը լուսաւոր-
ուած տեսնես , մէկ նորածին , բայց
չատ սիրուն մանուկ մի տասն և հինգ
տարու մօր մը և կուսի մը կուրծքին
վրայ իւր դէմքը դրած անուշ և սի-
րուն վտակէն քաղցր և զուտ կաթ կը
ծծէ , ու պարզ ծերուկմն ալ իւր ցու-
պին յենած սկսով զմայլած կը զիտէ
այն մանուկը , որ յաւիտենից է , կը
գիտէ այն մայրը՝ որ կոյս է , կը գիտէ
և զինքն որ Հայր է անհաղորդ :

Եւս տեսարանը Հայկանուշիս գի-
տեմ շատ սիրելի է այն , կը ցանկատ
որ ակներեւ տեսնես ու վայելես , բայց
մտօք մինակ կը տեսնես , հագւոյդ մի-
այն բերկրանք կը լինի :

Եւս շնաշխարհիկ մայրը իւր որ-
դին խնամեց , որքան որ պէտք ունէր ,
և որքան որ աւետարան յցուցած է ,
երբ ուզես լիովին գիտնալ պէտք է ա-
ւետարան կարդաս , ես խիստ համա-
ռօտ կը խօսիմ , զի աւետարան կեն-
դանի և երկնային ձայնով կը ծառէ ,
ինձ պէս տկարի մը բերնէ չէ : Երբ եւ-
րեսուն տարուան եղաւ Յիսուս մեր
փրկիչ՝ Յորդանան լճաւ անապատի
մարդէն , Մտուծոյ բանի Կարապե-
տէն , ամբողջոյն Յովհաննէսէն մը
կրտուելու , Յովհաննէս կը հրաժարի
անմեղը լուսիէն , Հայրը կը ձայնէ եր-
կինքէն , դա է որդի իմ սիրելի ընդ որ
հաճեցայ , ու Հոգին Սուրբ աղաւնա-
կերպ կը հանգչի Մտուծոյ գառին
վերայ հօր ձայն հաւաստելու և որդ-
ւոյն Մտուած լինելն վիայելու , մարդ-
կանց մեղք լուացողն ջուրէն կենէ
միշտ անբիծ , քառասուն տիւ և քա-
ռասուն գիշեր կը պահէ լերան վրայ
ու աստ կ'անօթնայ , ստատանան ալ կը
մօտիկնայ Միամայ զորդ կողովող դո-
ղը կուզէ Մտուծոյ Մտուածութիւն
և մարդկային ազատութիւնը գոյնալ

կը խորձէ ուղտոր կրսէ, չուղտոր կը լսէ, սիրտ 'ի խոց կը կորնչի. Յիսուս աչ խորհ կը մտնէ առաքեալները կը ժողովէ, հիւանդները կը բժշկէ, կոյրեր կը լուսաւորէ, կաղերուն ոտք կ'ուտայ, խուլներուն տիանջ, համբներուն լեզուն կ'արձակէ, մեռեալներուն կեանք կուտայ. աղքատաց սիրտ, չարերը կը հարուածէ, բարիները կը խորախուսէ, բարոյական կը խօսի, սուտ օրինապահները կը յանդիմանէ. վերջսպէս իւր պաշտօնէից՝ որոնք իրեն Հօր կրօնից նախանձանդիւր էին, նախանձը կը շարժէ, անոր մահուան խորհուրդ կը խորհին, այն որ խորայնից աւ կը բառնար, անոր կեանք կ'ուտար, անոր կենաց թախարթը կը լաւեն վատ հրէայք, վերջապէս կը մատնեն ու խաչ հան զգա կ'աղաղակեն Պիղատոսի ատենի մէջ, ու նա արդարութեան դէմ վճիռ կուտայ, անմեղը կը դատաւարտէ, Քրիստոս խաչէն կը կախուի, արեւ կը տեսնէ իւր տէրն 'ի խաչին կը խաւարի, երկիր կը տեսնէ իւր արարիչն 'ի խաչին կը դողայ, կը շտրժի, իսկ Հրէայք, Քահանայ արեւմտեաներ եւ Փարիսեցիք միայն իրենց յաղթանակի վրայ ուրախանալով դըրուի կը շարժեն, վա՛հ կը կարգան, ու կը լսեն թէ ո՞ր Աստուծոյ որդի է ատիկայ հիմա խաչէն կ'իջնէ, կը տեսնանք ու կը հաւատանք ու նա խաչին վրայ իբր կարօտ յամենայնի կը կուգէ, ծաղաւի եմ. ու երբ ամէն բանը, որոնք մարգարէք անոր անպարտ մահուան վրայ գրած էին, լեցաւ, մեծ ձայնով կը կանչէ ու հոգին հօր Աստուծոյ ձեռք կ'աւանդէ, ինքն 'ի զը ժոխս կ'իջնէ նախահարց եւ նահապետաց ակնկալութիւն, դժոխաց նիգէրը կը խորտակէ, գերիները որոնք որ իւրն են, կը կորզէ յաղթական գրօշակով, յարութիւն առաւ, իւղարբեր և

սուրբ կանանց երեւեցաւ, մատաւան առաքելոց հետ նստաւ ձուկ և հաց կերաւ յարութենէն զինի, քառասուն օր մնաց և ապա Չիթենեաց լեռան վերայէն աշակերտաց ներկայութեամբ համբարձաւ իւր յաւիտենական փառաց Հօր քով, ուրիշ առաքելց Հոգին սուրբ, որ լոյց զառաքեալս եւ խելամուտ քաւ զանոնք, թէ ինչ բանի հետեւած են ու իրենց սրբազան կոչումը ինչ գերազանցութիւն ունի, ու իրենց լուսատու պաշտօնը ինչպէս պիտի 'ի կատար հանեն:

Այս լուսոյ վտակէն բոցավառեալ Առաքեալները իւրաքանչիւրն գերքան զկար իւր քալեցին, ուսուցին, եւ 'ի կեանս կուեցին՝ որոնք սիրով լսեցին երկնից հրաւերը, յաւիտենական երջանկութեան ձայնը. յանուն Հօր և Որդւոյ և Հօգւոյն սրբոյ մկրտեցին, ու անոնք որ մկրտուեցան, Հօրն երկնաւորին սրգեղիւր եղան, Յիսուս Քրիստոսի ժառանգ և ժառանգակից ու Հօգւոյն Սրբոյ օթարան. սիրելի Հայկանուշ, քեզի միշտ ջնձ բսեր, թէ երբ սիրող սուրբ պահես, Աստուած, Ամենասուրբ երրորդութիւնքու միջ կը բնակի և դու անոր հովանեաց տակ: Այն սիրուն Առաքելոց, մեր վերածընդաց յաջորդեցին հետեւորդք Առաքելոց, և անոնց՝ Ակեղեցւոյ Հարբ, և Հարց որբոց՝ Հայրապետք կամ Կթութեղիկոսք, ու բովանդակ եկեղեցւոյ ատրիճանաւորք: Քրիստոս և իւր առաքեալք փոքրիկ խումբ մի ունեցան՝ որք քրիստոնեայք կամ Քրիստոսի հետեւողք բողեցան. այս քրիստոնեայք իրենց զլուին ունին կենդանին յաւիտենից զՅիսուս Քրիստոս, այս հաւատացեալք ուրիշ անուն մի ալ ունեցան, որ է Ակեղեցի, զի օր քան զօր հաւատացելոց բազմութիւնը կը շտանար, ահա ալ լինաւ,

մենք ալ այս սուրբ բաղնաթեան մէկ
անդամն ենք ու մեր գլուխ և առաջ
նորդն է Յիսուս Քրիստոս քահանայա-
սէտն ճշմարիտ, Հօրն երկնաւորի ծո-
ցածին, Հօգւոյ էակիցն և յիսուակի
ցրն : Եւստի կուզեմ մինչեւ հոս հաս-
նելն զկնի նորէն դառնալ բեղն հետ,
այն անմեղ գաւի Մողգոթայի բերան
փայ, այն անպարտ խաչի պատուան
գանի տակ կայնել, ու աչաց փռակ
ներ այն ձեռքի, ռաւոյ, կողի բոսոր ա-
բեան առաւակաց հետ խառնել, ու
նայն խաչեալ Ղ'ստուծոյ խնդրել, թէ
ով անկործանող և արեւնիաող Տէր մեր
Յիսուս Քրիստոս, ինչ բան ստիպեց
զքեզ, յայտ կամուրք անարգանք և
ի խաչ, ինչէն կրտսիպուիս այս դասն
մահուան բաժակը խմելու, չէ որ դեռ
երկոյցին քոյ երկնաւոր Հօրք կ'աղօ-
թէիր, Հայր անյոս յինչն զբաժակս
այտ Հայկանուշ պիտի լսես ինձի հետ,
այն փուշ պատկէն վրաւորուած ու
ճանրացած և մէկ թելի վրայ կրթնած
գլուխէն սոս անուշ ու սրանչեւի ձայնը
թէ քո սիրուն համար, զքեզ փրկելու
համար կը կրեմ այս խաչն և մահ։ Հօրս
վերջին ազօթքիս սրտառախան անգամ
այն եղաւ թէ՛ մարդկանց դատապար-
տութեան դատակնիքը ոչ ինչ բանով
չի լուծուիր, եթէ ոչ քո անմեղ պա-
տարագաւ և խաչի մահուամբք :

Սիրելի աղջկիս, կը տեսնես մեր մար-
դասէր փրկչի անհամեմատ սէրը, կը
տեսնես անոր առ Հայր սունեցած հա-
ւատարմութիւնն և առ մարդ ցոյս-
ցած գութն և սէրն, զի մահով զմեր
մահը կը խախտէ, ու իւր յարու-
թեամբ զմեզ նորէն յանմահութիւն
կը նորդէ։ Հապս սիրելիք այս մեր
փրկիչ, մեր Արարիչն և մեր կենաց
նորոգութիւն տուող Յիսուսը, այն
սիրելիք ու թէնոր հարկը ստիպէ մեռ-
նիք ի սէր նորս, նազելի աղջկիս,

անոր խոսքեր այնքան քաղցր է, որ ոչ
մէկ բան անոր կը հասնի, այնքան սի-
րուն են որ ոչ մէկ սիրելի իր մը անոր
հետ կը համեմատուի, այնքան բնոր
են, որ ոչ արեւ և ոչ ուրիշ մէկ լոյս
կրնան այնքան լոյս արտադրել, թէն
կարգաւ Աւետարան, անոր սուրբ
ճաշակը առնես, կիմանաս ու ինձ
կարօտ չես մնար :

Պիիստոյաք շնոցնող, իմաստունք
ապշեցնող, Առաքեալներն բերկրեցը-
նող որբերն երջանկայնաղ, աղքատաց
յոյս տուող, մեծատանց չափ և սահ-
ման հասանող Յիսուս իւր ամենի-
մաստ հանձարով այս ոսկեղենիկ տա-
ռերը դրոշմեց բաւանդակ մարդկու-
թեան սրտի վրայ, որ թէեւ առաջուց
կար, բայց հիւցած և անիմաստ կե-
րուէր, թարգմանեց, այն է ինչ որ
կուգէք մարդիկ ձեզի բնեն, այնպէս
բռէք և դուք անոնց : Թէնոր այս կարճ
ու աղքատ բանը ի միտ սենեկաս սիրե-
լի աղջկիս, երբէք կենացդ մէջ ոչ մէկե
մը տրտունջ կը լսես և ոչ մէկի մը ցաւ
մը կ'սպասեմուես, աղ միշտ պարտքդ
ու իրաւունքդ կը ճանչնաս, այս պար-
տուց և իրաւանց մասին զատ պիտի
խօսիմ :

Արբ մայր մը իւր ընդհանրական
դատախարակութեան դասը իւր սիրե-
լի Հայկանուշին վարդէն ու շուշա-
նէն սկսի, ի հարկէ իմ գրածիս պէս
խիստ աղքատ կը լինի, իսկ երբ ծո-
ղէն, մարդէն, երկնեքէն, յասանդաց
սկսի, ճոխ և հարուստ կը լինի, միտակ
թէ համար տոյ և համար առնէ, ա-
նոր մատղաշ ու փափուկ ու զննելի վե-
րայ տպուորէ ինչ որ սուրբ է և
ընդհանրական, ինչ որ անմահ է ու
անկործանելի, որ հոգւոյն հետ գե-
րեզմանի թաւքէն կրնայ անգին թըռ-
չիլ :

Ար խնդրեմ խափկին մայրել են,

ու պատուական քայրերէն, որ ներս
դաժիտ իննին ինձ իրենց մէկ հարուստ
կրօնախօսութիւն մը և ազգավէպ չը
պատրաստելուս, այն պիտի ներեն, զի
շատ տեղ կարեւորն անգամ անձուկ
կերպով թողած եմ, ոչ թէ առանց
գիտելու. նախ կրօնախօսութիւն մա-
սին կրտսմ, ունին սուրբ գիրք, ու ե-
կեղեցական պատմութիւն եւ Հարց
սրբոց գրուածներ, թող անոնց վրայ
որոճացնեն իրենց անմեղ գաղափարնե-
րն, ու նոյն պէս աղգային պատմութի-
ւեան համար պէտք է շարք մատե-
նագրաց աղգային պատմչաց ունենան
և անոնց վրայ վարժեն իրենց սիրուն
գաւակները:

Կամայ կամայ կը հասնիմ այն տեղ,
որոյ կը ցանկամ, ինչպէս ալեկոծու-
թենէ մազապուր սղատողը նաւա-
հանգստին, այնպէս և ես եմ խօսի նը-
պատակին, այն է ընդհանուր դաս-
տիսըսութեան երկրորդ մասին, որ
կը հիմնի 'ի վերայ պարտուց և իրա-
ւանց մարդկան: Այս սիրուն դասը
այս սրանչելի բարձր համարը դար-
ձեալ մարց համար է իրենց որդւոյ
տալու, իրենց որդին իբրեւ ճշմարիտ
մարդ ընկերութեան անդամ կարգե-
լու, ու նուիրական վն հանձնութեամբ
ձեռքէն բռնելով մարդկութեան և
Աստուծոյ տալ և պարձանօք ասել, ա-
հա մարդկութիւն, բեղ անդամ մը, որ
իւր պարտքը գիտէ և իւր իրաւունք
կը ճանաչէ. ահ, ով Աստուած, բու-
ննձ տուած զաւակը քոյ կոմայ հա-
մեմատ մարդ, կրօնքով, խնդով և ա-
ռաքինութեամբ զարդարուած, ես
իմ պարտաւորութիւնս կատարեցի,
ու դուքու շնորհաց մէջ աւելի զար-
գայուր:

Ինչպէս որ կրօնքը անհրաժեշտ պարտ
մի է մարդկանց համար, նա մանաւանդ
ճշմարիտ կրօն մը, նոյնպէս անհրաժեշտ

է բարի ըլլալ ու ընկերութեանց մէջն
մնաստարար արժանները կը թուութեամբ
և ոչ թէ ուրիշ բանով ջնջել, մարդ-
կային ուղիւնսը նախ և առաջ մէկ
ընկերութիւն մի է, որուն մէջ տար-
բեր իրաւունք չը կայ, այն է մարդ բա-
ռին տակ ոչ կին կայ ոչ էրիկ, մարդ
է կին, մարդ է և այլն, աւելի մեր
ձաւոր և իւր հարապատ անուն ունի
այն է բանաւոր. այս ընկերութիւնը
որ և խցէ եղանակաւ չընանկացելու
համար պէտք է բարի ըլլալ. ասոր հի-
մը չար մարդիկը կը շարժեն, ու բա-
րի մարդիկը կը հաստատեն, որ և ի-
ցէ մարդէն չմնասելը կը պահանջուի,
ու նոյնպէս որ և խցէ մարդ իրաւունք
ունի իւր վնասը խնդրելու. արդա-
րութիւն միշտ արդարութիւն է թէ
կը թեալ դահճաց մէջ և թէ անկիրթ
յուզիւհարաց խրճիթի մէջ:

Մարդկային ուղիւնսը պինտ առաջ
երկու հակադիր և միշտ իրարու կարօտ
ընկերութիւն կը բաժնուի, որոյ երկու մեծ
ձիւղն են իրենց սեռի և ոչ կարծեաց
բաժանմունքով, այն է իգական սեռ,
կնիկ մարդ, արու սեռ, էրիկ մարդ.
այս բաժանումէն զինի կը բաժնուին
նորէն մարդիկ, գիւղացի երկրագործ,
քաղաքացի արհեստաւոր, ու շատ
մի իրենց սեռի տակ ստորաբաժա-
նումներ կ'ունենայ մինչեւ ընդհա-
նուր մարդէն կիջնէ մէկ մարդ կամ
մէկ անհատ. իւրաքանչիւրի իրաւունք
և սրտոքք մի և նոյն չափն ունի եւ
կըլու ոչ աւելի ոչ պակաս. ուրեմն ես
իրաւունք ունիմ իմ ընդհանրական
դատաւարակութեան մէջ կանանցը
սեւ բարի կանայք պէտք է որ լինիք,
զի ես բարի կանայք եղիք ըսելով
չեմ հետեւցնէր թէ չար էք, այլ թէ
բարի ըլլալու սրտոք ունինք, ուստի
պէտք է, որ բարի ըլլանք, ահա այս
դրութեանս վրայ սխալ հիմնեմ իմ

որք էրիկ մարդկանց քիչ պէտք ունին ,
 ինչպէս էրիկ մարդկանց շուք ու փառք
 եղող մասը կանանց քիչ պէտք ունին :
 Պարզենք քսածնիս , էրիկ մարդ մը պէտք
 է անվէհեր ու տրի սիրտ և ոգի ունե-
 նայ իր անձին , իր ընկերին և իր հայ-
 րենեաց պաշտպանութեան համար :
 Կին մը ասոր պատասխանող ձիւք պէտք
 է ունենայ , սիրալիր սիրտ , ողջախոհ
 ոգի , ընկերը և անձը սիրելու համար
 ընկերութեան կապը սուրբ պահելու
 համար և հայրենեաց անունը չքե-
 ղաղարկելու համար :

Երիկ մարդ մը պէտք է արդար ըլ-
 լայ իր մէջ , արդար ըլլայ ընկերին հա-
 մար , արդար ըլլայ օրինաց սաստեհ ա-
 զատելու համար և արդարութիւն ու-
 նենայ միշտ իւր բոլոր գործառնու-
 թեանց մէջ , կին մարդը խոհեմ պէտք
 է ըլլայ իր մէջ , խոհեմ ընկերի դէմ ,
 խոհեմ ընտանեաց մէջ , խոհեմ և հայ-
 րենեաց փառքին համար : Էրիկ մար-
 դը պէտք է վերջապէս բովանդակ ա-
 ռաքինութիւն ունենայ , ու կին մար-
 դը պէտք է զանոնք բարեխառնէ . ես
 երբեք չեմ ըսեր կին մը իւր հայրե-
 նեաց , իւր կրօնին և իւր անձին հա-
 մար երկուստ ըլլայ , արիութիւնը մեր-
 ժէ , չէ , այլ թէ ըստ պատշաճի և հար-
 կին համեմատ . ո՛ր կրնայ վատարա-
 նել պատուական Աստուծոյ հայրենա-
 կան ցեղի վրայ ունեցած սերը , սրով
 արիացաւ գործել , ինչ որ մնչեւ այն
 օր թագուհի մը ըսած չէր , ո՛ր չը պաշ-
 տեր սքանչելի Յուդիթայ հայրենասի-
 րութեան և աւանդին արիասիրտու-
 թիւն , ինչ մարդ ըլլայ , որ Շամուհէի
 դիրքնական աւանդապահութիւն դա-
 տափեալ , ո՛ր է այն վատը որ Շուշա-
 նի ողջախոհ արիութիւնը ծաղրէ , մեր
 ն սխարար այ դիցուհի սրբասունչը ար-
 դէն յայտնի են մեզ . այն Տարոնայ Ար-
 րիանէն մի՛թէ քիչ դիւցապական քա-

ջութեամբ թռաւ յերկինս , տանց վը-
 րայ կը փռչի հաւատք , խղճի ազա-
 տութիւն և առաքինութեանց բոլոր
 երջանկութիւնք : Ի՞մ ջանքս ու խնդի-
 րս այս է , որ Հայուհիք , պատուական
 տիկնայք ու ազնիւ սերունդը իւր
 նոխնի ազնուութիւնը աւելի վսեմ փայ-
 լեցնէ , երբ պիտի տեսնեմ մեր տիկին-
 ներու սիրտը ճշմարիտ վայելութեան
 վրայ դարձած , ու երբ այն Հը-
 ռովմայեցի մեծ կնոջ պէս պիտի լը-
 սեմ մեր մայրերէն , երբ հարցուի մը
 է դարդերդ տիկին , անոնք անոր պէս
 ըսեն , քովերնիս է . երբ նորէն կրկնեն
 մը է տեսնենք , անոնք իրենց բոլոր
 տիք շարուած զաւակներու պարկեշտ
 կրթութիւնը ու սիրաւառ սիրտեր
 ցրեն , ճշմարիտ վայելութիւնը իւ-
 րականին մէջն է և մէ թէ մաքայկա-
 նին , ըսել կ'ուզեմ , այն մայրը , որ իւր
 բոլորտիք լեցուն կրթեալ ու սիրուն
 զաւակներ ունի նա շատ զարդարուն
 է , քան այն կինը որ կը ծփայ ազա-
 մանդի մէջ ու իր զաւակը հասարակաց
 զգաւանք կը պատճառէ և իրեն ամօթ
 կը դիզէ : Այս յայտնի ճշմարտութեան
 դէմ , մէջ կը մարտի , ուստի և ես
 երկարել չեմ ուզեր : Բարքանչիւր կին
 ի հարկէ կրմանայ թէ պատիւը ի՞նչ
 է կնոջ մը համար , կինը ի՞նչ է մարդ-
 կութեան մէջ , երբ ուշի ուշով ու
 նուրբ մտածէ , կը տեսնէ թէ կնոջ մը
 պատիւը իրիստ անգին է , ու կնոջ տե-
 ղը մարդկութեան մէջ բարձր է , այն-
 քան որքան մեծ է անոր պատիւը :

Երգեօք ալաֆառնիսն ու Տօբան պի-
 տի մուշամմ ու այս ընդհանրական
 Վաստիարակութեան մէջ վրան պիտի
 չը խօսիմ , այն պիտի խօսիմ և աւելի
 ուժով հոս պիտի խօսիմ , զի մեր պա-
 տուական Մարց և Քերց պատիւը ա-
 ռաթուր տապալեց , իրենց ծանր փոր-
 կը ու ինչ գնի տակարկութեան դրու-

որք էրիկ մարդկանց քիչ պէտք ունին , ինչպէս էրիկ մարդկանց շուք ու փառք եղող մասը կանանց քիչ պէտք ունի : Պարզեք քսածնիս , էրիկ մարդ մը պէտք է անվնէր ու արի սիրտ և ոգի ունենայ իր անձին , իր ընկերին և իր հայրենեաց պաշտպանութեան համար : Կլին մը ասոր պատասխանող ձիւք պէտք է ունենայ , սիրալիր սիրտ , ողջստոհ ոգի , ընկերը և անձը սիրելու համար ընկերութեան կապը սուրբ պահելու համար և հայրենեաց անունը շքեղադարձելու համար :

Երիկ մարդ մը պէտք է արդար ըլլայ իր մէջ , արդար ըլլայ ընկերին համար , արդար ըլլայ օրինաց սաստէն ազատելու համար և արդարութիւն ունենայ միշտ իւր բոլոր գործառնութեանց մէջ , կլին մարդը խոհեմ պէտք է ըլլայ իր մէջ , խոհեմ ընկերի դէմ , խոհեմ ընտանեաց մէջ , խոհեմ և հայրենեաց փառքին համար , էրիկ մարդը պէտք է վերջապէս բովանդակ առաքինութիւն ունենայ , ու կլին մարդը պէտք է զանոնք բարեխառնէ . ես երբէք չեմ ըսեր կլին մը իւր հայրենեաց , իւր կրօնին և իւր անձին համար երկչոտ ըլլայ , արիութիւնը մեր մէջ , չէ , այլ թէ ըստ պատշաճի և հարկին համեմատ . ո՛ր կրնայ վատաբանել պատուական Աթերի հայրենական ցեղի վրայ ունեցած սերը , սրով արիաց աւ գործել , ինչ որ մնչեւ այն օր թաղուհի մը քրած չէր , ո՛ր չը պաշտեր սքանչելի Յուդիթայ հայրենասիրութեան և աւանակն արիասրտութիւն , ինչ մարդ ըլլայ , որ Շամունէի դերբնական աւանդապահութիւն գառափետէ , ո՛ր է այն վատը որ Շուշունի ողջստոհ արիութիւնը ծաղրէ , մեր նսխարար այ դիցուհի սրբասունքը արդեն յայտնի են մեզ , այն Տարնայ Կարխանէն մէթէ քիչ դիւցապնական քա-

ջութեամբ թռաւ յերկինս . տանց վրայ կը փայլէ հաւատք , խղճի ազատութիւն և առաքինութեանց բոլոր երջանկութիւնք : Իմ ջանքս ու խնդիրս այս է , որ Հայուհիք , պատուական փիկնայք ու ազնիւ սերունդը իւր նախնի ազնուութիւնը աւելի վսեմ փայլեցնէ , երբ պիտի աեսնեմ մեր տիկիններու սիրտը ճշմարիտ վայելութեան վրայ դարձած , ու երբ այն Հրապմայեցի մեծ կնոջ պէս պիտի լսեմ մեր մայրերէն , երբ հարցուի մեր է զարդերդ տիկին , անոնք անոր պէս ըսեն , քովերնիս է . երբ նորէն կրկնեն մեր է տեսնէք , անոնք իրենց բոլոր տիբ շարուած զաւակներու պարկեշտ կրթութիւնը ու սիրաւաւ սիրտեր ցրցեն , ճշմարիտ վայելութիւնը իւրականին մէջն է և ո՛չ թէ մաւրացկանին , ըսել կ'ուզեմ , այն մայրը , որ իւր բոլորտիք լեցուն կրթեալ ու սիրուն զաւակներ ունի նա շաա զարդարուն է , քան այն կինը որ կը ծփայ ազամանդի մէջ ու իր զաւակը հասարակաց զգաւանք կը պատճառէ և իրեն ամօթ կը դիզէ : Այս յայտնի ճշմարտութեան դէմ , ո՛չ որ կը մաքստի , ուստի և ես երկարել չեմ ուզեր : Իւրաքանչիւր կլին ի հարկէ կիմանայ թէ պատիւը ի՞նչ է կնոջ մը համար , կլին ի՞նչ է մարդկութեան մէջ , երբ ուշի ուշով ու նուրբ մտածէ , կը տեսնէ թէ կնոջ մը պատիւը իրիստ անգին է , ու կնոջ տեղը մարդկութեան մէջ բարձր է , այնքան որքան մեծ է անոր պատիւը :

Արդեօք այլֆառնիսն ու Տօքան պիտի մոռնամ ու այս ընդհանրական Վաստիարակութեան մէջ վրան պիտի չը խօսիմ , այն պիտի խօսիմ և աւելի ուժով հոս պիտի խօսիմ , զի մեր պատուական Մարց և Վերց պատիւը առաջութեւ տապալէց , իրենց ծանր վարկը ոչ ինչ գնի տակարկութեան դրու-

ինչն, լուսնի զինն է լուսնով ծաղր
կրնեն, կրխարեն, ձեռքն կրհանեն
ուրիշին կը ծախեն. այս մեծ բանը
վարկը և պատիւը կանանց մինչդեռ
Աւրոպան աւելցնել կուզէ և որ քան
զոր զայն ունեցողը կը մեծարէ ու
կը պաշտէ: Սէր, մեր մայրերն ու
քոյրերը անոր արժէքը առ ոչ ինչ կը
համարենք, չէ և չէ ձեզ կ'ըսեմ,
ձեր ծանրութիւնը ձեր ծանրագին
պատիւն և վարկը ամանի մի ծախէք.
Տօբան կը փոխուի, իսկ երթացած պա-
տիւն աչ երբէք. լսթին ներկին ճար-
մանդներուն ուրիշը կը յաջորդէ, իսկ
վարկին չը կայ ուրիշ մը, որ յաջորդէ:

Հիմար են այն կամակոր մարդիկ, որ
Տօբայի վնասութեք հետեւանքներն ա-
ռանց զգալու միշտ նորա էտեհն կեր-
թան. այդպիսեաց տունը աղան կամ
անագան կ'անկանի և կը կործանի: Չը
կայ մէկը, որ առանց խղճահարութե
ձեռքը կուրծքին դնէ, ու կը վկայէ թէ
Տօբան երբէք ինձի վնասած չէ, իմ տու-
նըս կ'ախ բերած չէ, իմ ընտանեկան
խաղաղութիւն վնասուած չէ, նոյն իսկ
մօտայէն շահ քաղողը արդեօք խա-
ղաղ կեանք ունի, պարկեշտ ընտանեօք
կ'ապրի, թէ որ կայ ես այս ամենը
սանկերս յետ կ'առնեմ, իսկ եթէ ոչ
կ'աւելցնեմ այս քանի խօսքս ալ ա-
ռանց չափազանցութիւն համարելու:
Ինչ չարիք կայ արդ՝ որ մօտան չըներ.
ով որ մօտայի գերին է, Աստուած չի
ճանաչեր պարզապէս, բարոյական
չունի խիսապէս, մարդ չէ, գերի է, այս
է իւր բովանդակ ջանկը հանդէս:

Ով աւելի սիրահար է մօտային. —
կանայք. Եւ տաւիլ թեթեւ սօխկ են
այս դարուս մէջ. — կանայք. ուրեմն
տաւիլ վատթարացած է կանանց վիճա-
կը: Այո՛ շատ վատթար է կանանց ար-
գի վիճակը, ես կը ցաւիմ իրենց խեղճ
անդգայ մըլութեանց մըլայ որ և ոչ

ինչ վայելութիւն մը կը վայելեն, իցիւ-
թէ վայելին և ոչ թէ մօտային, չը-
սեմ սատանային ծառայէին. սակայն
իրենց կամքը սղատ է, ուզեն լու կը-
լան, ուզեն գէշ, ով կարող է իրենց
դպչիլ:

Ազատ բառը նախ ինձ համար նը-
շանակութիւն չունի. քանի որ անոր
բուն նշանակութիւնը կորսնցուցած
են. երկրորդ՝ այն ազատութիւնը՝ որ
հասարակաց հանգիստը կը խանգարէ,
չար է. ուստի և ես չարը պախարա-
կելու իրաւունք ունիմ: () Երէքի տակ
բարի քաղաքացին է ազատ. նոյնպէս
բարոյական տեղ գիւղացին, և թէ մէ-
կը սյոպէս չէ համոզուած անոր ազա-
տութիւն երեւայական է և ոչ թէ ի-
րական. մոլութիւնը ուստի կը վնասն
եթէ ոչ ազատութիւն չը յարգելն,
ընկերի իրաւունքը չը ճանաչելն, ու
իւր սրտուսց մէջ թերի գտնուելն,
խօսքս չեղարկակած այս քանի խօս-
քսս ալ խօսիմ և ասքս վերջացնեմ.
մեր Աղբի նկատմամբ չէ միակ խօսքս,
այլ տաճկաստանին ու բովանդակ
տաճկի երկրին է:

Այսօր տաճկաստան յետին չքա-
ւորութեան մէջ է, այսօր տաճկաս-
տան անօթի է, այնպէս անօթի է որ
տեղէ մը յայտ չունի հոց մը ընդունե-
լու. այս խօսքերս զգալի ընելու հա-
մար շատ խօսքի կարօտութիւն չը կայ:
Սէր արդի քիչ շատ սովէն դիմանալ
նիս երկու պատճառաւ է. նախ եր-
կիրնիս բնականապէս արդիւնաւոր է
ու աման գնով կը գնենք կամ կուեն-
նամք, կուտենք, ով որ խ'էք ունի,
ունենալ ինչ կը նշանակէ, կ'իմանայ,
իսկ ով որ խորհելու կարողութիւն
չունի, անոր համար պարզ ալ ըսեմ՝
դարձեալ ոչ ինչ պիտի զգայ. բնակա-
նապէս ըսի երկիրնիս արդիւնաւոր է,
զի մինչեւ ցորդ Աւրոպայի ներհան

երկրագործական ուժով ոչ մէկը վարեց, ոչ մէկը ցանկեց եւ ոչ մէկը քաղեց, թէ որ Աւրապիոյ մօտան կը սիրենք որ տուններնիս կը քանդէ, դէթ անոնց խելքն եւ անոնց փորձառու հանձարն ալ սիրենք, որ աւերակնիս շինենք, Աշխուրդ՝ սակորնիս հասա է, որով կը գիմանանք, ըսել կուզեմ՝ հայրենական տուն, կառուած, պատրաստ դրամ ունէինք մինչեւ ցարդ անձայն կերանք, Աստուած ողորմած է ըսինք քնացանք, ու ոհա կարծեանք պարապութեան մէջ, անօթի ծարաւ, արհեստնիս չի բանիր, կնիկնիս մօտացի կը վազեն, դըրամ կուզեն, տունը ալ-ֆռանկայ կը սողեն, առաջ թէ որ օրը երկու արծաթ մէծիս կը բաւէր տան ծախուց, հիմա հինգ եւս կը պակտի։ Անոնց ամենուն պատճառը նորասիրութիւնն է, ուստի երբ որ մեր Աղբը եւս նորասիրութիւնը թողու, այս աւմենը կ'անհետին եւ այն ժամանակ միայն կարելի է յուսալ մեր Աղբին համար յառաջագիմութիւն։

Ա. Պ. Վ.

Ա Ռ Ղ Ջ Ա Կ Ա Ն

(Շարունակութիւն, տես թիւ 11.)

Յանկութեան կիրքը, որդեակեր իմ, անխոհեմ եւ չար սէրը, որ սէր կուռ ելու արժանի չէ, այս ամէն չարեաց հետ տակաւին ինչէր, ինչ փորձանքներ բերած է եւ կը բերէ ձեր գլխուն։ Ամէն բնազննին փիլիսոփաներու եւ հըմուտ բժշկաց փորձովն ստուգուած է, որ ցանկութիւնը հարկաւ ձեր ներքին գործարանները կը շփոթէ, կենսական հիւթը կը թիւնտարէ եւ կ'ապականէ, ընդհանուր քրային տկարութեամբ ձեր անդամներն ու գլխարաններն իրենց

պատշաճ գործողութիւնը կը կրուսանեն։ իրենց պաշտօնը կատարելու անկարող կը լինին, ձեր ձեռքերը թուլած կը գողան եւ ոտքերը կը դեդեկն, տկանները կը շառաչեն եւ լուրութեան կարողութիւնը կը պակտի, ձեր աչքերուն տեսութիւնը կը նուազի եւ կ'ըսպառի։

Շատերու թշուառութեան առիթ եղող մէկն ալ այն է որ՝ այս վիճակիս մէջ շատերն ամուսնացած ու իրենց սիրոյ եւ ուրախութեան առաջին օրերը դառնացուցած են անկարող լինելով իրենց ամուսնական պարտքը կատարել, եւ իրենց այս ապօրուութեան պատճառը չը գիտնալով որ բուն իսկ իրենք են, յիմարարար կը դիմեն անմիտ տէրիւններու եւ մարտնչութեւ եւ շատ անգամ չարարարոյ խաբերաներու կամ ու ե իցէ յիմար անպիտանի մը, կ'աղաչեն, ոտքը ձեռքը հազար անգամ կը համբուրեն, տակնին կը մօտեն։ վերջապէս ամեն բան չեն խնայեր միայն թէ դարման մի դրուեն։ բայց շատ անգամ յոյսերնին ի դերեւ կ'ենեն եւ իրենք ընդերկար կը մնան նոյն տկարութեան մէջ, քիչ անգամ կը պատահի որ գիտցողի մի հանդիպին եւ օգուտ քաղեն։ Այլ ահա բացարձակապէս կ'ըսեմ, որ այս ամէն աղետից մէկ հատիկ ու վճռական դարմանն է քրիստոնէական սրբութիւն, ողջախոհութիւն եւ ժուժկալութիւն, որոյ հետ նաեւ հմուտ բժշկի մը դարմանը։ Բայց դարձեալ կը կրկնեմ թէ պէտք է գիտնալ որ առանց ողջախոհութեան որ եւ իցէ դարման անօգուտ է, քանցի տեսողութիւն չունի։

Չարհուրելի կէտ մի եւս կայ՝ զոր չեմ ուզեր զանց առնել, բղձախոհ մը լին, որ այսպէս իւր զօրութիւնը որ կարացուցած եւ անձը եղծած է, եթէ գժբաղդարար սոսանց ժուժկալութեան